

Сокол Г. Р.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Гордій О. М.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РИТОРИЧНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ

У пропонованій статті аналізуються особливості перекладу риторичних засобів на прикладі Промови Президента України Володимира Зеленського у Бундестазі. В час війни всі політичні виступи Президента України перекладаються різними мовами й приковують увагу не лише наших співвітчизників, а й усієї небайдужої світової спільноти, тож їх переклад також потребує дослідження. Мета статті полягає у дослідженні риторичних особливостей політичного виступу та комплексному аналізі шляхів відтворення й зіставлення експресивного потенціалу тексту оригіналу та перекладу. Досягнення поставленої мети передбачає також визначення найоптимальніших перекладацьких трансформацій, способів та прийомів, які найчастіше використано для перекладу тексту промови.

Для досягнення поставленої мети здійснено аналіз тих стилістичних фігур, які надають виступу ритму та проникливості: анафори й епіфори, та наведено приклади їх перекладу. Розкрито експресивність риторичних запитань та досліджено застосування перекладацьких трансформацій, способів та прийомів перекладу, які використано для відтворення виразності та експресивності.

Наведено приклади використання порівнянь та їх відтворення в тексті перекладу. Доведено, що застосуванням номінативних речень, порівнянь, риторичних запитань, логічних та психологічних пауз допомагають передати внутрішній зміст тексту, надають йому інтонаційно-логічної виразності та експресивності. Відзначено використання для їх відтворення німецькою мовою синтагматичного способу перечленування, що проявляється на синтаксичному рівні як об'єднання речень.

Для адекватного перекладу політичної промови та дотримання стилю перекладачем використано синтагматичний спосіб перечленування, запровадження нового слова та опускання вжитого, компенсаційний прийом, лексико-семантичну трансформацію, морфолого-категорійну заміну, конкретизацію, калькування, компенсаційний прийом, лексико-синтаксичне згортання та розгортання, які призводять відповідно до компресії або декомпресії тексту. Використання цих способів забезпечило максимальне співвіднесення оригінального тексту та перекладеного.

Ключові слова: політична промова, лексико-семантична трансформація, компресія тексту, анафора, епіфора, номінативне речення.

Постановка проблеми. Політичні промови лідерів провідних країн часто привертають увагу експертів та суспільства. Інколи ці виступи здатні змінити подальший хід подій, ще тривалий час аналізуються фахівцями, їх розбирають на цитати. Чимало політичних діячів звертаються до цитування виступів Вінстона Черчіля, який вмів у важкі часи знайти влучні та переконливі слова не лише для своїх співгромадян, а й для політичної еліти світу. Особливої ваги набувають неор-

динарні виступи політиків в екстремальних ситуаціях, коли палка промова може змінити долю країни чи народу. Саме в такій ситуації опинилась наша держава після агресивного нападу росії. В час важких випробувань, які переживає зараз наша держава, кожне слово проголошене очільниками країни та політиками набуває особливої ваги та значення. Президент України В. Зеленський звертався до багатьох міжнародних організацій, політиків, країн Великої сімки, до парламентів

та цілих народів. Його промови були відвертими, емоційними, різкими, зачіпали за живе та потроху відкривали світовій спільноті правду на реалії війни й агресію віроломного сусіда.

Значення політичних комунікацій важко переоцінити в наш стрімкий час, вони постійно викликають інтерес суспільства. Як слушно зауважили дослідники С. Моркотун, О. Башманівський, В. Вигівський – «політичним дискурсом цікавляться і професіонали від політики, зокрема журналісти і політологи, і лінгвісти, а також широкі маси громадян» [6, с. 107]. Не секрет, що хороші політичні відносини між державами нерідко залежать також від харизми лідерів країн та від їх вміння вибудовувати стосунки і, не останнім чином, від особистих контактів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало науковців досліджували особливості перекладу політичного тексту, зокрема Ю. Лобода, О. Артёмцев, Н. Жмаєва, Т. Корольова, С. Моркотун, О. Башманівський, В. Вигівський, Н. Глінка, Т. Зикова, Т. Ананко. Проте, слід зауважити, що більшість науковців досліджують різноманітні аспекти перекладу з англійської мови на українську, значно рідше зустрічаються дослідження перекладу німецькомовного тексту українською мовою. Дана робота пропонує результати аналізу перекладу тексту промови Президента України перед парламентарями Німеччини на початку війни з української мови на німецьку.

Метою даної статті є з'ясування риторичних особливостей політичного виступу та комплексний аналіз шляхів відтворення й зіставлення експресивного потенціалу тексту оригіналу та перекладу. Досягнення поставленої мети передбачає також визначення найоптимальніших перекладацьких трансформацій, способів та прийомів, які найчастіше використано для перекладу Промови Президента України Володимира Зеленського у Бундестазі.

Виклад основного матеріалу. Політична промова – це «один з найдавніших жанрів красномовства, головний жанр політичної риторики. Ознаки політичної промови: гострополітичність, оцінний характер, аргументованість, накреслення перспектив, емоційність» [5, с. 100]. Перш ніж перейти до аналізу перекладу даного виступу, варто сказати кілька слів про його стильові особливості. Цей виступ Президента привертає увагу не лише актуальним та гострим змістом, але й чіткою структурою тексту, манерою проголошення, розміреністю мовлення, чергуванням слів та пауз, які не менш промовисті ніж текст – все це

для того, щоб донести правду до політичної еліти Німеччини. Особливої уваги заслуговує використання, напевно, всіх найбільш дієвих «способів переконання та впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей» для досягнення необхідного ефекту та результату [5, с. 109]. Ритму та проникливості дана промова набуває завдяки частому використанню такого прийому ораторського мистецтва як анафора – однієї зі «стилістичних фігур, яка полягає в повторенні однакових звуків, слів чи словосполучень на початку кожної фрази; єдинопочаток» [5, с. 8]. Розглянемо це на конкретних прикладах: «**Я звертаюся до вас** після трьох тижнів повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, після восьми років війни на сході моєї держави, на Донбасі» [7]. / «**Ich wende mich an Sie** nach drei Wochen der groß angelegten Invasion der russischen Truppen in die Ukraine» [8].

«**Я звертаюся до вас**, коли Росія бомбардує наші міста, руйнуючи все, що є в Україні» [7]. / «**Ich wende mich an Sie**, während Russland unsere Städte bombardiert und dabei alles zerstört, was in der Ukraine existiert» [8].

«**Я звертаюся до вас** після численних зустрічей, переговорів, заяв і прохань. Після кроків на підтримку, деякі з яких – *запізнілі*.» [7]. / «**Ich wende mich an Sie** nach zahlreichen Treffen, Verhandlungen, Erklärungen und Bitten, nach Schritten zur Unterstützung, *welche... [Pause] zum Teil verspätet kamen*» [8].

У наведених вище реченнях відстежуємо чітке відтворення анафори, проте в останньому прикладі констатуємо застосування синтагматичного способу перечленування, шляхом лексико-грамматичного розгортання слово «запізнілі» відтворено цілим словосполученням «*welche... zum Teil verspätet kamen*», то ж можемо стверджувати про зміни в лінійній площині тексту, що призводять до розширення його обсягу.

У наступних цитатах спостерігаємо знову повторення попередньої анафори, що допомагає концентрувати увагу аудиторії та робить мовлення виразнішим, зберігає заданий спочатку промови ритм:

«**Я звертаюся до вас** від імені українців, звертаюся до вас від мариупольців – мирних мешканців міста, яке російські війська заблокували та рівняють із землею. Просто знищують усе, що там є. Все і всіх, хто там є. Сотні тисяч людей під обстрілами цілодобово. Без їжі, цілодобово без зв'язку. Тижнями» [7]. / «**Ich wende mich an Sie** im Namen aller Ukrainer. **Sie sprachen gerade von Mariupol**. Also wende ich mich an Sie im Namen der Bewohner von

Mariupol, im Namen der friedlichen Bewohner der Stadt, welche die russischen Truppen eingekesselt haben und einfach dem Erdboden gleich machen. Einfach alles vernichten, was sich dort befindet. Alles und alle, *die sich dort befinden*. Hunderttausende Menschen *befinden sich* rund um die Uhr unter Beschuss. Ohne Nahrung, den ganzen Tag ohne Wasser, den ganzen Tag ohne Strom, den ganzen Tag ohne Telekommunikation. Wochenlang» [8].

У наведеному прикладі помічаємо у тексті перекладу речення, яке відсутнє в оригінальному тексті «*Sie sprachen gerade von Mariupol.*» – перекладач вдався до компенсаційного прийому, щоб чітко донести інформацію до аудиторії. Також бачимо приклади запровадження нових слів: «мариупольці» – «Bewohner von Mariupol». Навіть візуально можемо помітити, що застосовані методи призвели до декомпресії тексту, тобто збільшення його обсягу.

В наступному фрагменті спостерігаємо на лексичному рівні опускання вжитого слова й відповідно – компресію тексту: «*українців старшого віку*» – «*der älteren Ukrainer*», а в останньому реченні простежується ще й синтагматичний спосіб перечленування та морфолого-категорійна заміна:

«**Я звертаюся до вас** від імені українців старшого віку. Багатьох тих, хто пережив Другу світову війну, хто врятувався під час окупації 80 років тому. Хто пережив Бабин Яр» [7]. / «Ich wende mich an Sie im Namen *der älteren Ukrainer*, der vielen, die den Zweiten Weltkrieg überlebt haben, die sich während der Besatzung vor 80 Jahren retten konnten. **Derjenigen**, die Babyn Jar überlebt haben» [8].

В даному епізоді знову помічаємо застосування синтагматичного способу перечленування, що проявляється на лексичному рівні, як запровадження нового, додано два слова «*wir leben*»: «**Я звертаюся до вас** від усіх, хто чув, як щороку політики кажуть: «Ніколи знову». І хто побачив, що ці слова нічого не варті. Бо знову у Європі намагаються знищити цілий народ. Знищити все, завдяки чому ми живемо. *Zaradi chogo*» [7]. / «Ich wende mich an Sie im Namen aller, die hörten, wie Politiker jedes Jahr beteuern: „Nie wieder!“ Und die gesehen haben, dass diese Worte nichts wert sind. Denn erneut versucht man in Europa, ein ganzes Volk zu vernichten. Alles zu vernichten, dank dem wir leben. *Und wofür wir leben*» [8].

Далі знаходимо яскравий приклад конкретизації, що відноситься до лексико-семантичних трансформацій – слово «*військових*» перекладено як «*Soldaten*». Спосіб конкретизації «зводиться до заміни лексичної одиниці (слова чи словосполу-

чення) із ширшим значенням в оригінальному тексті на вузле у перекладеному тексті» [3, с. 543]. Використання цих способів «покликане забезпечити в певному контексті максимальне співвіднесення мовних картин світу оригінального тексту та перекладеного тексту, тобто більший ступінь адекватності» [3, с. 538]. А в другому реченні фіксуємо опускання слова «**всюди**» та запровадження нового «**auch**», що має синтагматичне вираження, зміни у лінійній площині тексту при цьому не спостерігаються:

«**Я звертаюся до вас** від імені наших *військових*. Тих, хто захищає нашу державу, а отже, й цінності, про які часто говорять *всюди* у Європі, **всюди** – і у вас» [7]. / «Ich wende mich an Sie im Namen unserer *Soldaten*, derjenigen, die unser Land verteidigen, und dementsprechend auch die Werte, von denen häufig gesprochen wird – überall in Europa, **auch** bei Ihnen» [8].

Можемо навести ще й інші випадки застосування анафори, де однаковий початок «**Я вдячний усім**» перекладено різними варіантами, шляхом застосування лексико-семантичної трансформації – «**Mein Dank gilt allen**» та «**Ich danke allen**». Окрім цього простежуємо в першому прикладі опускання слова «*щиро*», що демонструє згортання тексту та його компресію, а в другому прикладі спостерігаємо калькування – переклад за допомогою заміни слів їх лексичними відповідниками [3, с. 539]:

«**Я вдячний усім**, хто підтримує нас. Я вдячний вам. Звичайним німцям, які *щиро* допомагають українцям на вашій землі» [7]. / «**Mein Dank gilt allen**, die uns unterstützen. Ich danke Ihnen. Den einfachen Deutschen, die von ganzem Herzen Ukrainern in Ihrem Land helfen» [8].

«**Я вдячний усім**, хто є вищим, ніж будь-які *стіни*. І хто знає, що на сильнішому – і відповідальності більше, коли йдеться про порятунок людей» [7]. / «**Ich danke allen**, die sich über jegliche *Mauern erheben*. Und denjenigen, die wissen, dass auf den Stärkeren auch mehr Verantwortung lastet, wenn es um die Rettung von Menschen geht» [8].

Маємо ще приклади відтворення анафори: «**Підтримайте нас. Підтримайте мир. Підтримайте кожного українця**» [7]. / «**Unterstützen Sie uns. Unterstützen Sie den Frieden. Unterstützen Sie jeden Ukrainer**» [8].

Окрім єдинопочатку, тобто анафори, в тексті зустрічається часто ще й протилежний прийом ораторського мистецтва – епіфора, «повторення однакових звуків, слів чи словосполучень у кінці кожної фрази; єдинозавершення» [5, с. 42].

У наведених нижче реченнях можемо побачити приклади використання епіфори:

«Коли ми говорили вам, що «Північні потоки» – це зброя й підготовка до великої війни, ми чули у відповідь, що все ж таки це **економіка. Економіка. Економіка**» [7]. / «Als wir Ihnen sagten, dass die Nord Stream-Leitungen Waffen sind und der Vorbereitung auf einen großen Krieg dienen, hörten wir die Antwort: „Es geht hier aber um die **Wirtschaft, Wirtschaft, Wirtschaft**“» [8].

«Ми відчули спротив. Ми зрозуміли, що ви хочете продовжувати **економіку. Економіку. Економіку**» [7]. / «Wir verspürten einen Widerstand. Wir haben verstanden, dass Sie die „**Wirtschaft, Wirtschaft, Wirtschaft**“ fortführen wollen» [8].

«Вдячний тому німецькому бізнесу, який поставив мораль і людяність вище за бухгалтерію, вище за **економіку. Економіку. Економіку**» [7]. / «Ich danke denjenigen deutschen Unternehmen, die Moral und Menschlichkeit über die Buchhaltung stellten. Über die „**Wirtschaft, Wirtschaft, Wirtschaft**“» [8].

Спільним для трьох вище наведених прикладів є не лише епіфора, а й використання номінативних речень. Л. Кадомцева стверджує, що номінативні речення мають найбільш виразну функцію самостійного вживання, є певними засобами експресивного синтаксису та виражають той факт, що мова внутрішньо здатна до представлення судження у складному виді нерозчленованої будови – в абстрактній формі [2, с. 22]. Але в тексті перекладу їх самостійне вживання не дотримано.

Безперечно слід розглянути, як саме перекладено ці номінативні речення та чи вдалося зберегти експресію, яку вони передають в тексті оригіналу. В українському тексті одне речення закінчується словом «...**економіку**», а далі слідує два номінативні речення – «**Економіку. Економіку**», проте в німецькомовному варіанті картина зовсім інша – всі три слова об'єднано в одному реченні. Це яскравий приклад синтагматичного способу перечленування, що проявляється на синтаксичному рівні як об'єднання речень. При застосуванні такого виду трансформації може змінюватися і тип речення.

Але в наступних прикладах епіфора перекладена повністю ідентично й звучить як заклик до дії, окрім цього, бачимо в тексті перекладу цитату Рональда Рейгана не лише німецькою мовою, а й спочатку англійською, а вже потім – німецькою. Це ще один прояв лексико-синтаксичного розгортання, і, як наслідок, констатуємо зміни в лінійній площині тексту, що призводять до розширення його обсягу:

«Колишній актор, Президент Сполучених Штатів Америки Рональд Рейган сказав одного разу в Берліні: «**Зруйнують цю стіну!**» І я хочу сказати тепер вам. Канцлере Шольц! **Зруйнують цю стіну**» [7]. / «Der ehemalige Schauspieler und Präsident der Vereinigten Staaten von Amerika, Ronald Reagan, sagte einmal in Berlin: „Tear down this wall!“ [„Reißen Sie diese Mauer nieder!“] Nun möchte ich Ihnen sagen: Herr Bundeskanzler Scholz! Reißen Sie diese Mauer nieder!» [8].

Знаходимо у промові Президента й риторичні питання – «засоби підсилення емоційної впливовості художньої та ораторської мови, що мають умовно діалогічний характер» [5, с. 112]. Переклад першого – еквівалентний, в другому – використано лексико-семантичну трансформацію та змінено питальне слово. Це зумовлено «неадекватністю лексичних засобів різних мов, певною неспіввідносністю їх „мовних картин світу“» [3, с. 533]. У третьому прикладі у питальному реченні тексту перекладу з'являється підрядне речення, що є характерним для німецької мови. Це засвідчує наявність синтаксико-реченнєвої трансформації: «Коли це сталося?» [7]. / «Wann ist dies geschehen?» [8]. «**Чому** це можливо?» [7]. / «**Wie** ist das möglich?» [8]. «Чому вони захищають все це без вашого лідерства? Без вашої сили? **Чому держави за океаном для нас виявляються ближчими, ніж ви?**» [7]. / «Warum verteidigen sie all das ohne Ihre Führungsstärke? Ohne Ihre Kraft? **Warum stellte sich heraus, dass Staaten in Übersee uns näher sind als Sie?**» [8].

Знаходимо в тексті чимало влучних порівнянь, що є одним «з найпростіших і найпоширеніших тропів, який допомагає промовцеві сконцентрувати увагу слухачів на найхарактернішому і найважливішому, виявити власне ставлення до предмета обговорення» [5, с. 101]. У наведених прикладах політика порівнюється зі стіною, «Північні потоки» зі зброєю та підготовкою до війни, а економіка з цементом для стіни. Саме такими аргументами послуговується В. Зеленський для донесення істини до парламентарів Німеччини:

«*Якщо* відверто, для деяких це **політика**. А насправді – це **каміння**. Каміння для нової стіни» [7]. / «Offen gesagt: Für manche ist es **Politik**. Doch in Wahrheit sind es **Steine**. **Steine** für eine neue Mauer» [8]. У перекладі бачимо водночас опускання одного слова й запровадження іншого, тобто лексико-синтаксичне згортання та розгортання.

В даному прикладі фіксуємо синтагматичний спосіб перечленування, який проявляється на лексичному рівні як запровадження нового слова

«*dienen*»: «Коли ми говорили вам, що «**Північні потоки**» – це зброя й підготовка до великої війни, ми чули у відповідь, що все ж таки це економіка. Економіка. Економіка. А це був цемент для нової стіни» [7]. / «Als wir Ihnen sagten, dass die Nord Stream-Leitungen Waffen sind und der Vorbereitung auf einen großen Krieg dienen, hörten wir die Antwort: „Es geht hier aber um die Wirtschaft, Wirtschaft, Wirtschaft“. Doch das war der Zement für eine neue Mauer» [8].

Слід згадати ще й про логічні та психологічні паузи в промові, які слугують «для розкриття підтексту промови та емоційного навантаження думки; час, який промовець виділяє слухачській аудиторії для осмислення певного положення чи питання» [5, с. 95].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи викладений матеріал можемо констатувати, що поєднання анафори та епіфори формують чітку структуру та ритм промови й допомагають постійно утримувати

увагу слухачів. Застосування номінативних речень, порівнянь, риторичних запитань, логічних та психологічних пауз допомагає передати внутрішній зміст тексту, надає їй інтонаційно-логічної виразності та експресивності. Слід зазначити про втрату деяких номінативних речень при відтворенні німецькою мовою через об'єднання з попереднім. В тексті перекладу майстерно та доцільно використано синтагматичний спосіб перечленування, запровадження нового слова та опускання вжитого, компенсаційний прийом, лексико-семантичну трансформацію, морфолого-категорійну заміну, конкретизацію, калькування, компенсаційний прийом, лексико-синтаксичне згортання та розгортання, які призводять відповідно до компресії або декомпресії тексту. Використання цих способів забезпечило максимальне співвіднесення оригінального тексту та перекладеного. У якості перспектив розглядаємо подальший аналіз перекладів політичних промов.

Список літератури:

1. Глінка Н. В., Зикова Т. В. Відтворення засобів виразності в українському перекладі політичних текстів різних жанрів. Молодий вчений. 2020. № 11 (87). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/11/90.pdf> (дата звернення 24.06.2023).
2. Кадомцева Л. О. Українська мова. Синтаксис простого речення. Київ, 1985. 125 с.
3. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : підручник. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
4. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько– український напрям). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 543 с.
5. Макович Х. Я., Вербицька Л. О., Капітан Н. О. Словник термінів і понять з риторики. Львів, 2016. 140 с. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/3431/1/%D0%A0%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення 24.06.2023).
6. Моркотун С. Б., Башманівський О. Л., Вигівський В. Л. Відтворення експресивності тропів при перекладі текстів політичного дискурсу. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2017. № 29, Том 2. С. 107–109.
7. Промова Президента України Володимира Зеленського у Бундестазі. URL: <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-u-bundesta-73621> (дата звернення 24.06.2023).
8. Ansprache des Präsidenten der Ukraine, Wolodymyr Selenskyj, im Deutschen Bundestag. URL: <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw11-de-selenskyj-rede-deutsch-884872> (abgerufen: 24.06.2023).

Sokol H. R., Hordii O. M. TRANSLATION SPECIFICITIES OF RHETORICAL DEVICES IN POLITICAL SPEECHES

The proposed article examines the peculiarities of translating rhetorical devices using the example of the Speech of the President of Ukraine, Volodymyr Zelensky, at the Bundestag. During times of war, the political speeches of the President of Ukraine are translated into various languages and attract the attention not only of our compatriots but also of the global community. Therefore, their translation also requires research. The aim of the article is to investigate the rhetorical features of the political speech and conduct a comprehensive analysis of the ways to reproduce and compare the expressive potential of the original text and its translation. Achieving the stated goal also involves identifying the most optimal translation transformations, methods, and techniques commonly used for translating the speech. To achieve the stated goal, an analysis of the stylistic figures that provide rhythm and persuasiveness to the speech has been carried out, namely anaphora and epiphora, and examples of their translation have been provided. The expressiveness of rhetorical questions has been revealed, and the application of translation transformations, methods, and techniques used to convey

expressiveness has been studied. Examples of the use of comparisons and their reproduction in the translation have been presented. It has been proven that the use of nominal sentences, comparisons, rhetorical questions, logical and psychological pauses help convey the internal meaning of the text, providing it with intonational and logical expressiveness. The use of the syntagmatic enumeration method in the German language, which manifests itself at the syntactic level as sentence clustering, has been noted for their reproduction.

For an adequate translation of the political speech and adherence to the style, the translator has employed the syntagmatic enumeration method, the introduction of new words and omission of used ones, compensatory technique, lexical-semantic transformation, morphological-categorical substitution, specification, calque, compensatory technique, lexical-syntactic compression, and expansion, which result in text compression or decompression. The use of these methods ensured the maximum correlation between the original text and the translated one.

Key words: *political speech, lexical-semantic transformation, text compression, anaphora, epiphora, nominative sentence.*